

Periaatelinjaus sosiaalisesti oikeudenmukaisesta ekologisesta verouudistuksesta

Sanna Marinin hallitusohjelmassa on sitouduttu valmistelemaan kestäväen verotuksen tiekartta, jonka ensimmäinen vaihe valmistuu vuoden 2020 kehysriiheen mennessä. Valmistelussa haetaan ratkaisuja, jotka edistävät hallituksen ilmastotavoitteita taloudellisesti tehokkaimmin, nopeuttavat siirtymää pois fossiilisista polttoaineista ja jotka samalla täyttävät sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset.

Kestäväen verotuksen tiekartta on tervetullut, sillä ilmastokriisin torjuminen edellyttää valtiolta ohjauskeinoja, joilla varmistetaan riittävän nopea siirtymä vähähiiliseen kulutukseen. Verotuksella ja veroluonteisilla maksuilla on ohjauksessa keskeinen rooli.

Ekologista verouudistusta suunniteltaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, mikä on nostettu keskeiseksi tavoitteeksi myös hallitusohjelmassa.

Tässä kansalaisjärjestöjen yhteisessä periaatelinjauksessa on hahmoteltu ne yleiset periaatteet, joiden varaan sosiaalisesti oikeudenmukainen ekologinen verouudistus tulee rakentaa.

Julkiset menot on rahoitettava sosiaalisesti oikeudenmukaisilla fiskaalisilla veroilla

Fiskaalisilla veroilla tarkoitetaan veroja, joilla valtio, kunnat ja muut veronsaajat hankkivat tuloja yhteiskunnan perustoimintojen aiheuttamien välttämättömien menojen kattamiseen. Fiskaaliset verot ovat välttämättömiä, sillä valtioiden tulee varmistaa riittävät taloudelliset resurssit ihmisoikeusvelvoitteistaan vastaamiseen.¹ Suomessa verot ja veroluonteiset maksut muodostavat yli 80 prosenttia valtion tuloista², ja verotus on tätä kautta keskeinen ihmisoikeuskysymys.

Yleisesti hyväksytyjen verotuksen periaatteiden mukaisesti valtion perustoimintojen rahoittamiseen tarvittavia fiskaalisia veroja tulee kerätä **oikeudenmukaisesti** ja **tehokkaasti**, minkä lisäksi fiskaalisen verotuksen tulisi olla mahdollisimman neutraalia. Nämä tavoitteet voidaan varmistaa parhaiten **tiivillä veropohjilla** ja matalilla verokannoilla.

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen ja varallisuuden sekä siitä seuraavan yhteiskunnallisen vaikutusvallan keskittymisen estäminen edellyttää fiskaaliselle verotukselle myös **jakopoliittisia tavoitteita**. Yhteiskunnan menojen kattamisen lisäksi fiskaalisilla veroilla tulee siten tavoitella myös haitallisten tulo- ja varallisuuserojen tasaamista. Oikeudenmukaisuus huomioidaan verotuksen **vertikaalisilla ja horisontaalisilla oikeudenmukaisuusperiaatteilla**: isotuloiset ja varakkaammat maksavat enemmän veroja kuin pienituloiset, ja samasta tulosta maksetaan sama vero. Käytännössä oikeudenmukainen verotus toteutetaan progressiivisella tulo- ja pääomaverotuksella.

Jakopoliittisia tavoitteita korostavan verotuksen tärkeys on kasvanut entisestään tilanteessa, jossa planeetan rajat ovat tulleet vastaan eikä uusien luonnonvarojen käyttöä enää voida lisätä ekologisesti kestäväällä tavalla. Yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevien hyvinvoinnin lisääminen ei siten voi nojautua luonnonvarojen käytöstä riippuvaan taloudelliseen kasvuun. Fiskaalisen verotuksen pääpainoa tulee siirtää työn verottamisesta pääomatulojen ja varallisuuden verottamiseen.

Horisontaalisen oikeudenmukaisuusperiaatteen mukaisesti veropohjien tulee olla tiiviit. Tämä tarkoittaa sitä, että verolainsäädännöllä pyritään aktiivisesti välttämään tilanteita, joissa verovelvollinen voi välttyä veronmaksulta tai muuten saavuttaa samasta tulosta muita alemman verotuksen tason.

¹ TSS-sopimuksessa valtiot sitoutuvat varsinkin talouden ja tekniikan alalla täysimääräisesti käytettävissä olevien voimavarojensa mukaan ryhtymään toimenpiteisiin kaikin soveltuvin keinoin ja varsinkin lainsäädäntötoimenpitein yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksiensa toteuttamiseksi asteittain kokonaisuudessaan.

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760006>

² Valtiovarainministeriö, talousarvio 2020, <http://tutkibudjettia.fi/talousarvio/tulot>

Kun veropohjat ovat tiiviit, verokannat voivat olla suhteellisen matalat ilman, että ne vaarantavat valtion taloudellisia mahdollisuuksia ihmisoikeuksien suojeluun. Jakopoliittisten tavoitteiden vuoksi suurituloisimpien pääomatuloja sekä varakkaimpien varallisuutta on perusteltua verottaa suhteellisesti raskaammin.

Ekologista rakennemuutosta nopeuttavien ohjaavien päästöverojen tulee olla tehokkaita eikä niitä tule kerätä fiskaalisiin tarkoituksiin

Ekologisen kriisin torjuminen edellyttää valtiolta myös erilaisia kulutusta ohjaavia veroja, joilla pyritään päästövähennyksiin. Kulutusta ohjaavat verot (silloin kun ne kohdistuvat yleisesti käytettyihin tuotteisiin kuten esimerkiksi polttoaineisiin) ovat kuitenkin ongelmallisia sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta: tasaveroluonteensa vuoksi ne usein rokottavat eniten pieni- ja keskituloisia, jotka maksavat veroista suhteellisesti suuremman osan hyvätuloisiin verrattuna.

Ekologista kriisiä aidosti ratkaisevien ohjaavien päästöverojen tarkoitus on myös siirtää kulutus ja tuotanto pysyvästi uusiin kestävämpiin muotoihin ja toteuttaa siirtymä hiilivapaaseen yhteiskuntaan. Onnistuneen ohjausvaikutuksen myötä ohjaavien päästöverojen verotuotto on siten ennen pitkää lähellä nollaa.

Edellä mainituista syistä ohjaavia päästöveroja ei tule käyttää fiskaalisiin tarkoituksiin. Kun ohjaavien verojen fiskaalisista tavoitteista luovutaan, ne voidaan suunnitella tehokkaiksi ja nopeasti itse itsensä tarpeettomaksi tekeviksi.

Ohjaavista veroista saatavia tuottoja tulee käyttää ohjausvaikutuksen nopeuttamiseen ja ohjauksen sosiaalisen ja alueellisen oikeudenmukaisuuden varmistamiseen. Esimerkiksi lämmityspolttoaineiden hintaa nostavien ohjaavien päästöverojen vaikutusta voidaan vahvistaa tukemalla maalämpöjärjestelmiin siirtymistä. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi energiaköyhyyteen puuttuvilla energiaremonttituilla, korkotuetuilla valtion takaamilla lainoilla tai muilla vastaavilla instrumenteilla. Ohjaavaa vaikutusta tehostavat tuet tulee kohdentaa erityisesti yhteiskunnan heikoimpien tukemiseen siirtymässä. Tukien kohdentamisessa tulee huomioida myös muuttuvan kulutuksen vaikutukset elinkeinonharjoittamiseen ja työllisyyteen, esimerkiksi suuntaamalla varoja uudelleenkoulutukseen ja työntekijöiden muutosturvaan.

Ohjaavien päästöverojen tuottoja ei ole tarvetta korvamerkitä lyhyellä aikavälillä juuri tiettyyn tarkoitukseen, mutta lähtökohtaisesti tuottoja tulee käyttää ohjausvaikutuksen vahvistamiseen eikä niillä tule pysyvästi rahoittaa budjetin muita pysyviä menoja. Uusien ohjaavien päästöverojen kohdalla tuottojen käyttö ohjausvaikutuksen tehostamiseen voidaan toteuttaa heti. Jo olemassa olevien ohjaavien päästöverojen osalta tämä voi vaatia pitkäjänteistä suunnitelmaa.

Haittaverotus

Fiskaalisten ja ohjaavien päästöverojen lisäksi yhteiskunnassa on tarpeellista ylläpitää myös erilaisia haittaveroja. Haittaverojen tavoitteena ei välttämättä ole kerätä varoja muihin yhteiskunnan toimintoihin tai poistaa kokonaan haittaverotuksen kohteena olevaa toimintaa. Sen sijaan haittaverotuksella vähennetään haitalliseksi katsottavaa toimintaa, korjataan toiminnan aiheuttamia markkinahäiriöitä (lisäämällä ulkoiskustannuksia tuotteiden ja palveluiden hintaan) sekä kerätään varoja ko. toiminnasta yhteiskunnalle aiheutuvien kustannusten kattamiseen. Perinteisiä esimerkkejä tällaisista veroista ovat esimerkiksi alkoholi-, tupakka- ja sokeriverot.

Ekologisessa kriisissä haittaveroja voidaan kerätä esimerkiksi elinympäristöjen heikentämisen ja hiilinielujen katoamisen hillitsemiseen. Haittaveroilla paitsi tehdään em. toiminnasta kannattamattomampaa myös kerätään varoja esimerkiksi uusien suojelualueiden perustamiseen.³ Haittaverotuksella voidaan myös ohjata kulutusvalintoja lisäämällä esimerkiksi päästökomponenttiin perustuvia veroja korkeapäästöisiin tuotteisiin, ja alentamalla veron tuotoilla vastaavasti matalapäästöisten korvaavien tuotteiden arvonlisäverokantoja.

³ Elinympäristöille aiheutettujen haittojen hyvittämiseksi korvamerkityt ekologiset kompensatiot rinnastuvat läheisesti haittaveroihin, mikäli kompensatiojärjestelmästä tehdään lainsäädännöllä velvoittava.

Yhteenveto sosiaalisesti oikeudenmukaisen ekologisen verojärjestelmän perusperiaatteista

- Fiskaaliset verot, ohjaavat päästöverot ja haittaverot on periaatetasolla erotettu toisistaan.
- Fiskaalisilla veroilla rahoitetaan hyvinvointivaltio ja toteutetaan jakopoliittisia tavoitteita.
- Fiskaaliset verot kerätään tehokkaasti ja mahdollisimman neutraalisti tiiviillä veropohjilla ja matalilla verokannoilla.
- Fiskaalinen verotus on progressiivista ja samasta tulosta maksetaan sama vero.
- Fiskaalisen verotuksen pääpainoa siirretään työn, kuluttamisen ja tuotannon verottamisesta pääomatulojen ja varallisuuden verottamiseen.
- Ohjaavilla päästöveroilla pyritään toteuttamaan tieteellisesti määritellyt päästövähennykset yhdessä muiden poliittisten toimenpiteiden kanssa.
- Ohjaavia veroja ei käytetä fiskaalisiin tarkoituksiin.
- Ohjaavat verot suunnitellaan tehokkaiksi ja niiden tavoitteena on saavuttaa ohjausvaikutuksensa nopeasti ja siten poistaa itse itsensä.
- Ohjaavista veroista saatavat tulot ohjataan ohjausvaikutuksen tehostamiseen sekä ohjauksen sosiaalisen oikeudenmukaisuuden varmistamiseen. Periaatteen toteuttaminen ei edellytä verojen teknistä korvamerkintää.
- Elinympäristöjen tuhoamista ja hiilinielujen katoamista hillitään haittaveroilla.

Allekirjoittajat

Sonja Finér, toiminnanjohtaja, Finnwatch ry

Taina Vallander, johtaja, STTK ry

Jorma Malinen, puheenjohtaja, Ammattiliitto Pro

Millariikka Rytönen, puheenjohtaja, Tehy ry

Silja Paavola, puheenjohtaja, SuPer ry

Petteri Näreikkö, puheenjohtaja, Changemaker Finland

Janne Kotiaho, johtaja, JYU WISDOM

Hanna Paulomäki, maajohtaja, Greenpeace

Terhi Raikas, puheenjohtaja, Maan ystävät ry

Omar El-Begawy, puheenjohtaja, Attac ry